

***IN MEMORIAM* DIANA KRULL**

26. VII 1930–24. IX 2013

Viimase viie aastaga on eesti foneetikat tabanud mitu kaotust. Sel sügisel jõudis meieni sõnum eesti prosoodia ühe keskse uurija Diana Krulli lahkumisest.

Diana Krull sündis 26. juulil 1930 Tallinnas ja kasvas suuremalt osalt Nõmmel. Tema arstist isal oli Tallinnas Sakala tänaval naistehaigla, ema töötas enne abiellumist Estonia teatris laul-

jannana. Oma nimegi sai tütar emalt, keda oli hakatud kutsuma Dianaks rolli tõttu operis „Orpheus põrgus”. Emalt päris ta huvi muusika vastu, sest ema laulis kodus ning palju kuulati ka plaate, eriti ooperimuusikat.

Tallinnas algas Diana koolitee. 1944. aastal põgenes pere Saksamaale, kuigi algselt oli plaan minna Rootsi. Es-malt elati Lõuna-Saksamaal, Berliinis ja Bremenis elati üle pommitamine. Diana käis Nürnbergi lähedal Gunzenhausenis poistekoolis, sest Nürnbergi tütarlastekoolis kardeti pommitamist, ja hiljem tütarlastekoolis. Kui sõda lõppes, õnnestus perel 1947. aastal minna Rootsi.

Diana Krull õppis muusikat Olav Rootsi, Käbi Laretei ja Gottfried Booni juures ning komponeerimist Eduard Tubina ja Karl Birger Blomdahli käe all. Muusikast saigi tema esimene eriala. Heliloojana debüteeris ta 1955. aastal kvartetiga klarnetile ja keelpillidele. 1968. aastani töötas ta klaveriõpetajana: nii eraõpetajana kui ka Stockholmi muusikakoolis. Õpetamisest rohkem

meeldis talle siiski komponeerimine: muusikat on ta loonud nii kammeransamblile kui ka soolopilidele (sonaadi sooloviilule; lühipalu klaverile, nt „Vallatu tuju”, „Virvetulukesed”; kolm kvartetti, nt kvartett flöödile, klarnetile, fagotile ja klaverile). Mitmeid tema teoseid on ette kantud Stockholmi kontserdimajas ja Rootsi raadios. Komponeerimises oli tal küll edu, kuid ta ei olnud oma edasiminekuks rahul.

Muusika kõrval olid Diana Krulli huvialaks keeled. Ta rääkis muuhulgas inglise, prantsuse, hispaania, katalaani, saksa, vene ja heebrea keelt. Keelehuvist läskis ta 1969. aastal Stockholmi ülikooli, kus alguses õppis hispaania, inglise, saksa ja eesti keelt, kuid asus siis 1980. aastatel üldkeeleteaduse erialale. Stuudiumi ajal töötas Diana osakoormusega vene ja prantsuse keele õpetajana. Ta spetsialiseerus foneetika, millest saigi tema teine eriala ning muusika jäi harrastuseks. Hääldus oli teda aga huvitanud lapsest peale ning Rootsi tulles hakkas ta tähele panema rootsi keele hääldust. Esialgu oli tema uurimistögi seotud just rootsi keelega. 1988. aastal kaitses Diana Krull doktoritöö „Acoustic properties as predictors of perceptual responses: A study of Swedish voiced stops” („Akustilised omadused tajuotsustuste ennustajatena: uurimus rootsi helilistest sulghäälikutest”), mille juhendajad olid Björn Lindblom ja Hartmut Traunmüller. 1982. aastast töötas ta Stockholmi ülikooli lingvisti-kaosakonna foneetika õppetoolis, 1992. aastast dotsendina. Pensionipõlveski nautis ta emeriitdotsendina töötamist.

Kuigi Diana Krull sai foneetikuks hilisemas eas, jõudis ta selles vallas avaldada üle 50 publikatsiooni. Alguses tegeles ta peamiselt konsonantidega seotud probleemide uurimisega. Ilmusid artiklid, kus ta üksi või koos kaasuurijatega käsitles klusiilide akustikat, taju ja nendega, aga ka teiste konsonantidega seotud koartikulatsiooni, rootsi keele

foneetilist varieerumist (akustiliselt ja spontaankõnes), frikatiivide tuvastamist, retroflekssete konsonantide akustikat ja artikulatsiooni. Ta on seitset keelt võrdlevas uurimuses käsitlenud ka vokaalivara suuruse mõju vokaalide paiknemisele formantruumis.

1990. aastatest alates hakkas Diana Krull uurima eesti keele prosodiaga – eelkõige vältehäälduse- ja tajuga – seotud küsimusi. Ta uuris sõna pikkuse kasvamise mõju segmentide kestussuhtele ja leidis, et tavaliselt sõna pikene mine lühendab takti ulatuses võrdses proportsioonis nii vokaalide kui ka nendevahelise lühikese konsonandi kestust, mistõttu segmentidevahelised suhted püsivad. Kui vokaalidevaheline konsonant on pikk, siis lühenevad muud segmentid esisilbi vokaalist rohkem. Diana Krull oli esimene, kes hakkas uurima völdete akustilisi tunnuseid eesti keele spontaankõnes. Tema uurimustest selgus, et eesti völteid iseloomustavad silpide kestussuhted püsivad ka spontaankõnes, aga teist ja kolmandat völdet iseloomustavad põhitooniliikumised ei pruugi seal alati aset leida. Ka uuris ta pausieelset pikenemist spontaankõne vokaalikesksetes sõnades ja leidis, et pausieelne pikenemine mõjutab vokaalide kestussuhteid eri moel (teisevötelistes sõnades pikenes pigem teise silbi vokaal, kolmandavötelistes aga mõlemad vokaalid). Teda huvitas völdete puhul ka lokaalse kõnetempo mõju völtetajule. Ta on ainuke, kes on seni uurinud spontaankõne völdete tajumist. Ta leidis, et just kolmas vödde on see, mille tuvastamisel tekib rohkem raskusi ja mida umbes pooltel juhtudest tuvastati teise völtena. Kolmanda völte tajumist soodustas pikk esisilbi vokaali kestus (üle 180 ms), suur esimese ja teise silbi kestussuhe ning ulatuslik põhitooni langus esimeses silbis. Tema uurimus sosinkõne völtehääldusest näitas, et kuigi seal puudub põhitoon, on völdete taju vöimalik tänu muutustele

helirõhutasemes, mille kontuurid sarnanesid põhitooniliikumisele esimeses silbis (teises vältes domineerivad kõrgemad, kolmandas madalamad sagedused). Lisaks eesti keele kvantiteedile uuris Diana Krull võrdlevalt ka kestust rootsi, soome ja hispaania keeles.

Diana Krulli üheks huvialaks oli lugemine. Nagu Ilse Lehistegi, oli ka tema kriminaal- ja detektiivromaanide sõber. Talle meeldis ka jälgida spordimaailmas toimuvat, eriti tennist. Muidugi kuulas ta palju muusikat ja käis kontsertidel. Diana Krull oli Eesti Teadusliku Seltsi Rootsis sekretär ja seltsi aastaraamatu *Annales Societatis Litterarum Estonicae in Svecia* üks toimetaja. Ta kuulus ka aastaraamatu *Res Musica* ja Horvaatias ilmuva foneetikaajakirja *Govor* toimetuskolleegiumi ning oli 1998. aastast Rootsi Mensa liige.

Diana Krull tegi koostööd Björn Lindblomi, Hartmut Traunmülleri, Olle Engstrandiga, Arvo Eegiga, keda ta kasutas ka oma keelejuhina, Einar Meistri ja Ilse Lehistega. Ta oli Meelis Mihkla 2008. aastal kaitstud doktoritöö oponentiks. Allakirjutanu doktoritööd oponeeris ta 2003. aastal ning sealt saigi alguse meie lähem tutvus. Ta oli oponentina tasakaalukas, terava silmaga ja hea arutleja. Kohtusime hiljem Dianaga mitmetel konverentsidel, viimati 2012. aasta suvel Tartus toimunud põhjamaade prosodia konverentsil. Jään tundma puudust tema soojusest ja särasilmsusest.

PIRE TERAS